Идарат

ИСКАК - ЖОЛ

Адамдын баскан жолу эненин курсагынан башталат окшойт.

Дүйнөдө жол тууралуу эмне деген кана уламыштар жок. Андай жомоктордун эң эле белгилүүсү жана адамзат тукуму менен эриш-аркак келатканы мынабул белем:

...Илгери, илгери бир азамат жолго аттанып, аскасы бийик ашуудан, агыны катуу дайрадан өтүп түзөңгө түшөт. Түшөрү менен бетинде жазуусу бар үйдөй ташты, ташты айланып кеткен эки айрылыш жолду көрөт. Таштагы жазууда:

- О азиз жолоочум! Оңго барсаң ...ың өлөт... Бирок мансап менен байлыкка тунасың. Солго барсаң өзүң өлөсүң... Бирок бакыт табасың... деп жазылып турат.

Адамзат баласы алмуздактан бу күндөргө чейин ушул эки гана жол менен өмүр арытып, жашоо кезип келатат. Көбү... Көбү... Байлык менен бийлик кубалап кетишүүдө. Атым өлсө өлсүн, өзүм өлбөсөм болду дешет. Деги бул дүйнөдө өлбөгөн ким бар болду экен!?

Башын азап менен тозокко байлап бакыт издегендер..: өз бактысын элинен издегендер аз турбайбы, атаганат. Ошондой аз... Жалган жашоодо жалындай жанып, жарыктай күйүп өткөн улуу инсан Искак Раззаковдун жылдызы Кыргыз асманында өзгөчө балбылдап турат.

***

Баш темабызды бекеринен Искак жол деп атабадык. Кыргыз деп күйгөн ар бир азамат, айрыкча эл башкарам деген улан-кыздар үчүн Искак - жол - табылгыс жол, даңгыр жол, даанышман жол дээр элек. Манастын 7 осуятынын мурда Искак Раззаковдун басып өткөн жолу, иши менен сөзү, жүрүм-туруму бизге даяр улуттук идея болуп бермек экен. Бул жолго түшкөндөр эч качан адашпас эле. Бул жолго түшкөндөр эч качан элинен ажырабас эле. Бул жолго түшкөндөрдүн бактысы колдун кирине окшоп бир чайкам суу менен кошо кетүүчү байлыкта да, бийликте да эмес, элдин жүрөгүндө, түбөлүктүүлүктө калат эле.

***

Кыргыздарга кут эки жолу түшкөн дешет. Мындай ойду олуязаада жазуучубуз Насирдин Байтемиров да айткан экен. Биринчи жолу кут - Юсуп Абдыракманов болуп түшсө, экинчи жолу кут - Искак Раззаков болуп түшүптүр. Бирок түшкөн кутту кут сыягындай күтүп ала албапбыз. Юсуп кандуу репрессияда атылып жок болду. Искактын баркына жетпедик. Ич тардыгыбыз, көралбастыгыбыз, элди экиге, жерди жетиге бөлгөн былык-чылыгыбыз түбүбүзгө жетиптир. Анда эмесе кезинде Искак Раззаков менен үзөңгүлөш иштешип, анын таалим-тарбиясын көрүп өсүшкөн замандаштарынын эскермелерине дагы бир жолу көз жүгүртүп, ой калчап көрөлү, окурман!

РАЗЗАКОВДУН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ

АПСАМАТ МАСАЛИЕВДИН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Бөтөнчө кыргыздарды түндүк жана түштүккө, уруу-урууларга, жек-жаатка бөлгөндөрдү катуу сындаган, алар эски калдыктарды колдоп, жалпы улутка зыян келтирүүчүлөр деп мыскылдаган. Андайларды саясий жактан артта калгандар, тарбиясы, маданияты жетишпеген кишилер, жетекчилер деген.

Кыскасы, кайсы проблеманы албайлы, экономика болобу, саясий-мамлекеттик иштерби, адабият жана искусство болобу, тартиптүүлүктү, принципиалдуулукту, адамгерчиликти сактай билүүдөбү, акылдын тунуктугубу же сөзгө чечендигиби, элди башкаруудабы, жаштарды тарбиялоодобу, кадрларга, жалпы эле адамдарга куйүмдүүлүгү, кең пейилдиги, сабаттуулугу-маданияттуулугу жагынанбы, айтор, адам баласынын турмушунда кездешүүчү маселелерди терең түшүнгөн, компетенттүүлүгү бийик киши болгон.

БИРОК

Анткен менен бул улуу инсаныбызды тирүүсүндө кадырлап, барктай албадык, көп жылдар бою эсибизден чыгарып койдук. Республиканын орчундуу юбилейлик майрамдарына же болбосо учур-учурда элине келип эс алып кетүүгө чакырууга жарабадык. 19 жыл четте жашап туруп, өз мекенине бир гана жолу келип кете алды.

Биздин өтө кейиштүү жагдайларыбыз - майдалыгыбыз, уруу-урууга, регионго бөлүнгөн калдыктарыбыз, ичи тардыгыбыз. Бул чоң кемчиликтер эң оболу мамлекет башкарган жетекчилерге, интеллигенциянын өкүлдөрүнө тиешелүү жана ошолордун жүргүзгөн саясатынан келип чыгат.

КАДЫРКУЛ КАЧКЕЕВДИН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Искак Раззакович өзү да кайсы жерденсиң, кимсиң деп сурачу эмес, ишине гана жараша мамиле кылчу, иш жөнүндө, элдин акыбалы жөнүндө да так сүйлөшчү. И.Раззаковдун тушунда республика үчүн, элибиз үчүн, жерибиз үчүн эмне деген маселелер чечилген жок! Отуз-Адыр каналы... Мырзаке, Фрунзе, Баткен райондорундагы кыска каналдар... Кыргыз Илимдер Академиясы ачылган. Ош-Фрунзе жолу, Төө-Ашуу туннели салынган. Москва комволдук-нооту комбинатын Казакстанга курмак болгондо И.Раззаковдун чечкиндүүлүгү менен өзүбүзгө курулган. Булар анын эмгектеринин бир гана чети.

БИРОК

Искак Раззаковичтин өмүрүнүн акыры аянычтуу бүттү. КПСС БКда иштеген Л.Гусев деген киши ачык эле минтип айткан: "Жолдош Качкеев, Кыргызстандыктар өтө чоң ката кетирдиңер. Мындай адамды Кыргызстандан бошотуп, Москвага жөнөтүүнүн зарылдыгы канча эле?.."

ТҮГӨЛБАЙ СЫДЫКБЕКОВДУН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

И.Раззаковдун учурунда эле "Манастын" 1100 жылдыгын өткөрүү үчүн атайын комитет түзүлгөн.

Бүгүн чогулуш болуп, а киши сүйлөйт экен дегенде шаар өзүнөн-өзү жаркын маанини күтүп, катыша албагандар кулагдар болуп, катышкандар кайран кишинин акылман, чечендик касиетин баалап келер элек. Сөзүнүн залкар тереңдиги, ак маңдай чечендигинин күчү менен элди тартып, жорго аттай жүрчү. Залда чымын да учпай калчу мемиреп. Көзү жоодурап, залдын үстүн калкыта карап, сөзүн таап айткан, чебер сүйлөп, маселени тике коюучу. Мына ошо тике коюунун кесепети да кандайдыр бир деңгээлде өзүнө жүк болду го, баштап жаткан иштерин өксүттү го деп ойлойм. Анткени, ал кезде тап душманы деген бар эле, эл душманы деген термин бар эле. Кишинин оозунан чыккан сөздү аңдып, аны бутактантып, оң пикирди терс пикирге айландырып, кишинин атына жалаа жаап, кыйын ишкерлердин тамырына балта чаап турган адамдар бар учур эле.

Мен жакшы эле кыйды кишинин сырын билүүгө тырышкан кишимин, Искактын бирөөгө кекенип, жаман ой ойлоп, бирөөгө кек сактаганын байкаган жокмун, мен ушуну айткым келет. Бул чоң адамгерчилик.

НУРИТДИН МУХИТДИНОВДУН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Менин түшүнүгүмдөгү патриот деген ким? Өз камын ойлоп, салабаттуу басып, салмактуу жүргөн адам мен үчүн патриот эмес. Чыныгы патриот өз элинин гана жыргалчылыгын ойлобостон, өз элинин, өз мекенинин патриоту болуш үчүн региондогу өлкөлөр менен да байланышын бекемдеп чыңдоого бүт аракетин жумшап, өз элинин аброюн дүйнөлүк масштабка көтөрүш үчүн эмгектенет. И.Раззаков ушундай укуругун узакка таштаган адамдардан эле.

КАЗЫ ДИКАМБАЕВДИН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Анын келиши менен республикада жаңы динамикалуу кырдаал түзүлгөн. И.Раззаковдун кадыр-баркы жалгыз гана партиялык жана советтик кызматкерлердин арасында өспөстөн, эл менен интеллигенциянын арасында да өскөн. Ал экономикадагы, саясаттагы, маданият менен адабияттагы маселелерди эң билгичтик менен чече билген, ошондой эле өз оюн ачык, так айтып билдире алган. Бир сөзүн эки кылбаган так адам болгон.

Биринчиден, ал эч качан өзүм билемдик кылып жалгыз чечим кабыл алган эмес.

Экинчиден, ал окуу маселесине, кадрларды тарбиялоо жана иштетүү маселелерине өтө маанилүү орун берген.

Үчүнчүдөн, ал текшерүүнүн коюлушун жана кабыл алынган чечимдердин аткарылышын ар бир аткаруучу кеңештин аткаруу комитетинде так, өз убагында ишке ашышына катуу талап койгон.

КУЛУЙПА КОНДУЧАЛОВАНЫН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

И.Раззаковдун республиканын өнүгүшү үчүн жасаган иштеринин дагы бир орчуну илимий кадрларды даярдоо, тарбиялоо болду. Ал киши жетекчиликте турган кезде республикада 8 жогорку окуу жай: КМУУ, Ош, Пржевальск пединституттары ж.б. ачылган. Орто Азияда 1-болуп политехникалык институт ачылды. 1953-жылдан баштап Москва, Ленинграддагы борбордук ВУЗдарга конкурстан тышкары 110 орунга кыргыз жаштары үчүн лимит алган.

Адамга жасаган мамилесин, иштөө стилин өзгөчө билчү. Талапты да кое билчү. Иштеги кемчиликтерди айтса да адамды кордоп, орой айтчу эмес. Адам касиетин баарынан жогору койчу. Искак Раззаков өткөргөн ар бир бюро университетке тете болучу.

ЭЛЬМИРА РАЗЗАКОВАНЫН (КЫЗЫ) ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Ал Ата Журту жөнүндөгү ойлор менен жашап, катуу кусаланып, Кыргызстанга байланышкан өзүнүн кубанычын да, кайгысын да бизден жашырчу эмес.

Мен үчүн бул саптарды жазуу оор. Анткени атам үчүн менин жан дүйнөмдө эч качан өчпөй турган ыза - өз жумурияты үчүн керт башын сайып коюп, кызмат кылам деп жүрүп, үрөй учурган адилетсиздикке - өз Мекенин көрбөстөн көз жумууга дуушар болгону көңүлүмдү эзип, көкүрөктө жашай берет...

СҮЙҮН КАРАЕВДИН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Искак Раззаковдун 1969-жылы айткан сөзү:

- Мен капастагы кушмун. Сен өңдүү Өзбекстанга, Кыргызстанга баргым келет, эски досторума жолугуп, чер жазышкым келет. Бирок бул мүмкүн эмес. Уруксатсыз Өзбекстанга да, Кыргызстанга да бара албайм... Уруксат керек...

Ал көпкө-көпкө дейре өксүп ыйлады... Сен келгени бир топ жеңилденип калдым. Мен жалгыз калдым. Жалгыздыктан өткөн азап барбы?

Искак үчүн өз жеринен да топурак буйурбады, сөөгү алыста калып олтурат. Ал өзбек, кыргыз элине бирдей кызмат кылды, бул жаркын инсан эки элге тең таандык эле.

НАСИРДИН БАЙТЕМИРОВДУН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Көп эле чоңдорду көрдүм. Канча жер айдалды, төл канча болду дей беришчү. Ал эми маданияттуу адам маданияттан баштайт. Мал-жансыз, тамак-ашсыз кыйын албетте, бирок маданият мал эмес да. Ал киши так ошол маданияттан баштады.

Мен Искак Раззаковичти эскерип отуруп, ал кишини учкан кометага салыштырам, куйруктуу жылдызга... Мындай жылдыз кылымдарда бир келсе келет, бирок келгенде да артында табышмактуу, көрүнүктүү жапжарык из калтырат.

МИҢБАЙ ЖАЛИЛОВДУН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

1970-жылы сентябрь айында Искак Раззакович Москвадан уулу Эркин менен Фрунзеге, андан Лейлекке келет. Кулундуда тосуп алып, анан өз ата конушуна - Таңатарга алып бардык. Жерге таазим этип, бата кылдык. Искак аба маңдайын жерге үч жолу тийгизип, балалыгы өткөн жерди жыттап өөп койду. Анан көзүнө жаш алып, мукактана ыйлап, өз жери менен коштошо албай жатып, коштошту.

Өх, чиркин турмуш десе! Эл кызматын өтөп жүрүп, байлык максатын ойлобой, ал гана турсун, жок дегенде бир бөлмөлүү үйгө да ээ болбой, улуу инсан чет жерде жер жазданып кала берди.

ЮРИЙ БЕЛЯКТЫН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Искак Раззаков базарларды, дүкөндөрдү, ооруканаларды, мектептер менен балдар мекемелерин тез-тез кыдырып турчу. Бир күнү дүкөн кыдырып жүрүп, тамак-аш азыктүлүктөрүн кагазга оробой сатып аткандыктарына күбө болот.

- Бир килограмм май сатып алсам, кантип алып кетем? - деп сурайт сатуучудан.

- Ал сиздин ишиңиз, - дейт сатуучу кебелбей.

- Тартыңыз бир кило, - дейт Искак Раззакович.

Шляпасына салдырып кете берет да, көп өтпөй соода министри Чикеевди чакыртып, жаңы шляпа сатып берүүсүн талап кылат. Көп өтпөй дүкөндөрдө тамак-аш орогуч кагаз баштыкчалар пайда болот. Мындай мисалдар өтө көп.

АРСТАНБЕК АЛТЫМЫШБАЕВДИН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Искак Раззаков чанда жаралуучу мамлекеттик ишмер. Искак кыргызды эч качан жерге, урууга бөлгөн эмес. Бөлүнүү, жарылуу ошол жер, уруу бөлгөндөн улам келип чыгат, бул Искактан кийин пайда болгон жугуштуу илдет - трайбализм.

МУКТАЛЫ АМАНОВДУН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Кийин, бир нече жылдан соң, республикадагы бузук, ушакчылардын күчөп турган убагында Искак Раззаковичтин үстүнөн жалган жалаа арыздарды жазышып, ошондогу КПСС БКдан бригада келип, иштин ак-карасын ажыратпай, күчкө салып кызматтан бошоткон. Пленумда мен да сөз алып сүйлөп, сөзүмдүн акырында:

- Искак Раззакович, сиздин мындай абалга дуушар болушуңузга, биринчи иретте, өзүңүз ишенип жогорку кызматка көтөрүп жүргөн азаматтарыңыз себепкер болду, - десем, ордунан тура калып:

- Туура айтасыз, - десе болобу.

Искак Раззаковичке ал өзү көтөргөн кишилердин ушактаганын, жамандаганын көрүп күйбөгөн жерим күл болду.

МУХТАР АУЭЗОВДУН ЭСКЕРМЕЛЕРИНЕН

Ташкентте Казакстан, Өзбекстан, Тажикстан, Түркмөнстан, Кыргызстандын чылк мыкчыгерлери, 1-секретарлары чогулуп жыйналыш өткөрүштү. Мен да катышып отурдум.

Ушуларды бир сынап көрөйүн деген ой келип, ар биринин сөзүн байкап турдум. Кунаев баш болуп бешөө чыгып сүйлөдү. Биз ойлочу элек, Кунаевдин алдында чыга турган киши жок го деп.

Бирок Раззаков чыгып сүйлөгөндө башкалары караандабай калды. Тайбуурулду чапкандай эле болду окшойт. Бул кишиге тең келер жетекчи жок экен. Эй, кыргыздар, айылыңарда чайыңарды ичип отуруп мактап аткан жерим жок, адилеттик кылыш керек. Мен өмүрү кишиге кошоматтык кылып көргөн жан эмесмин. Анткени менин келечегим, менин максатым, калемиме гана байланыштуу. А калемимди эчким тартып алалбайт. Мен өз көзүм менен көргөндү адилет сүйлөп жатам.

И.РАЗЗАКОВДУН ЧЕЧЕНДИГИ ЖАНА ТААМАЙЛЫГЫ

Искак Раззаков тубаса чечен, караңгыда көз тапкан, капилетте сөз тапкан киши болгон. Ал өз эне тилинен башка орус, өзбек, тажик тилдеринде түш жоруган.

Москва шаарында 1959-жылы март айында КПСС БКнын кезектеги Пленуму болуп жаткан. Кечки тыныгууда мейманкананын 3-кабатында ресторанга тамак ичели деп барып калдык. Ал жерде Литванын Компартиясынын Борбордук Комитетинин 1-катчысы, мурдакы революционер А.С.Снечкус отуруптур. Биз да столдон орун алдык. Бир маалда ал Раззаковго ыктай берип:

- Искак Раззакович, правда ли, говорят что киргизы руками кушают? - деп жылмайымыш болду.

- Да, да, все правда, даже суп руками кушают, разве есть люди которые ногами едят, - деди дароо И.Раззаков.

Олтургандар дуулдап кол чаап жиберишти.

***

1955-жылы күз айында Алматы шаарында дың жерлерди өздөштүрүү боюнча маселеге арналган бүткүл союздук кеңешме өтүп, анын ишине Н.С.Хрущев катышты. Бир маалда Никита Сергеевич И.Раззаковго кайрылып:

- Жолдош Искак Раззакович, сөздүн чынын айтыңызчы, мына Казакстан быйыл мамлекетке 1 миллиард пуд эгин беребиз деп жатышат, ал эми Кыргызстан канча эгин бералат? - деп калды.

- Никита Сергеевич, кыргыз, казак элдери бир боордош, тууган элдер. Демек, кыргыздар да өз боордоштору менен биригип, быйыл мамлекетибизге 1 миллиард 10 миллион пуд эгин бере алабыз, буга кудуретибиз жетет, - дегенде олтургандардын баары дүркүрөтүп кол чаап жиберди.

Атактуу инсандын өмүрүндө мындай окуялар көп болгондугун айтышат.

***

Искак Раззаковдун сөөгү акыры өз жерине коюлду. Маркумдун тилеги анын бүгүн да көзү тирүү шакирттеринин, жердештеринин, элдин талабы менен ишке ашты. Бул боюнча республиканын президенти Аскар Акаевге терең ыраазылык билдире кетүү кажет.

"АСАБА" ГЕЗИТИНИН ДЕМИЛГЕСИ

Урматтуу Мекендештер! Улуу инсан, кыргыз элинин атактуу уулу Искак Раззаковдун элесин түбөлүккө калтыруу боюнча төмөнкүдөй демилге менен чыгабыз жана аны бүтүндөй коомчулук колдоого алат деп ишенебиз.

1. Искак Раззаковдой жалган эмес, анык баатыр адамыбызга Кыргыз Республикасынын Эл Баатыры деген наам (көзү өткөндөн кийин) ыйгаруу жөнүндө Кыргыз Республикасынын президенти Аскар Акаевге кайрылуу.

2. Искак Раззаковдун эстелигин борбор шаарыбыз болгон Бишкектин көрүнүктүү аянтына орноттуруу.

3. Искак Раззаковдун күндөлүктөрүн, сөздөрүн, замандаштарынын эскерүүлөр жыйнагын басып чыгарып, мектептерге, элдин кеңири катмарына окутуу, жайылтуу иштерин колго алуу.

"Асаба" гезит редакциясы